

NA KNIHY PADÁ LISTOPAD

Řeřichová, Dorovský a kol.: Autoři světové literatury pro děti a mládež

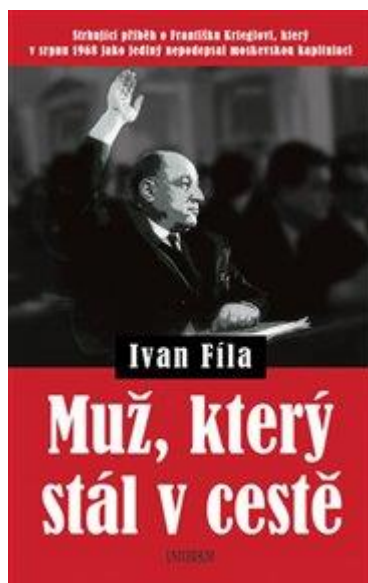
CD ROM podává obraz vývoje literatury pro děti a mládež v Evropě a Spojených státech severoamerických, jsou zde zahrnuti i někteří významní autoři mimoevropští.

O každém autorovi se dozvíme základní a podstatné životopisné informace. Je nastíněn jejich tvůrčí vývoj a přehled díla.

Součástí slovníku jsou také stručné přehledy o historickém vývoji jednotlivých národních literatur pro děti a mládež.

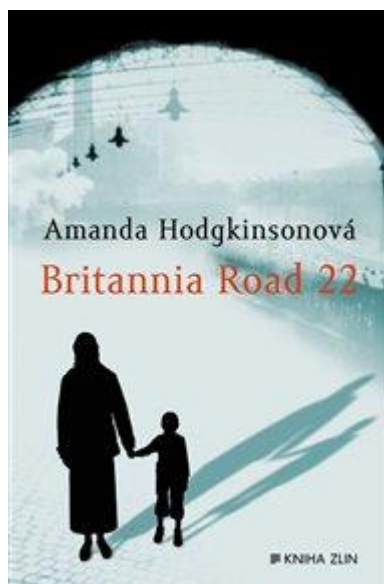
Fila Ivan: Muž, který stál v cestě (Ikar)

Strhující román o muži, který se v srpnu 1968 pod hrozbou likvidace vzepřel okupantské moci a jako jediný nepodepsal potupný moskevský dokument. Autor Ivan Fila rozehrává fascinující drama o hrdinství a zradě odhalující detailní pohled do životů lékaře a politika Františka Kriegla a jeho protivníka, d'áblova advokáta Gustáva Husáka. Jsme svědky zákulisních intrik předcházejících osudné noci z 20. na 21. srpna 1968, pozadí únosu šesti československých stranických a vládních představitelů do Moskvy a postupného lámání charakterů během jednání v Kremlu. Ojedinělá kronika času a osudů o vězních dogmatu a touhách českého a slovenského národa na cestě do pekla. Autor se opírá o nedocenitelné dokumenty z přísně strážných ruských archivů, které nebyly doposud publikovány.

Příběh zaujal filmové producenty doma i v zahraničí a plánuje se jeho zfilmování v mezinárodní koprodukcí.

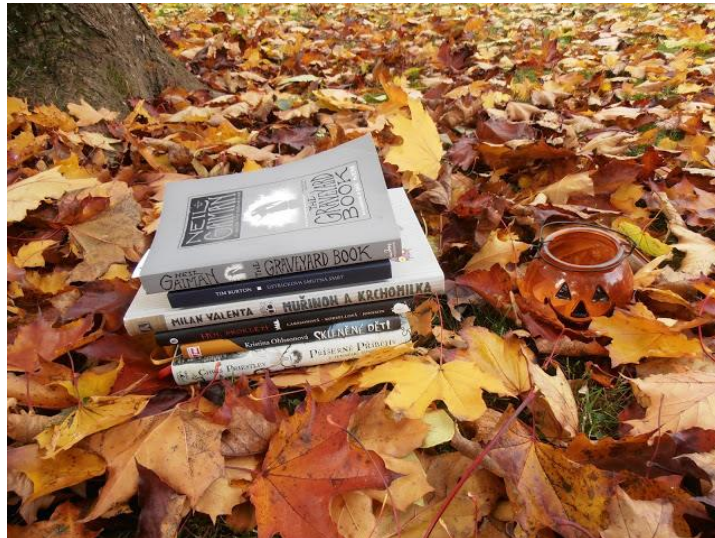
Hodgkinsonová Amanda: Britannia Road 22 (KNIHA ZLÍN)

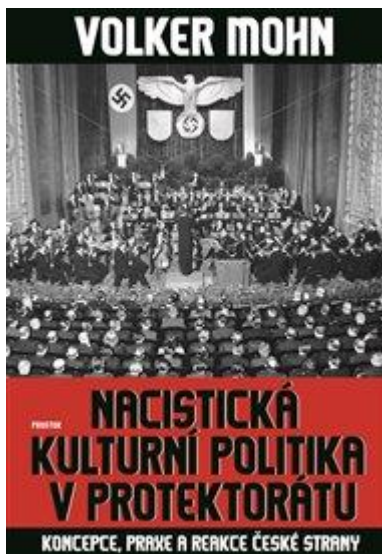
Silvana s osmiletým synkem míří po hrůzných letech živoření a skrývání v lese z válkou zničeného Polska do Anglie, kde už na ně čeká její manžel Janusz, který proti Hitlerovi bojoval jako člen polských perutí Královského letectva. Ze všech sil se snaží přichystat své dávno ztracené rodině nový a šťastnější začátek.

Ale šestileté odloučení a temná tajemství nedávné minulosti všechny změnila. Dokážou se ti dva smířit sami se sebou a svými prožitky, přijmout vzájemné rozdíly a udělat za minulostí tlustou čáru? A dokáže se divoký chlapec podělit o matku s tím cizím mužem, který se náhle zjevil v jeho životě a nárokuje si právo jednat s ním jako se svým synem?

Amanda Hodgkinsonová je britská spisovatelka a novinářka. Vyrostla v malé rybářské vesničce v hrabství Essex, později vystudovala kreativní psaní na univerzitě v Norwichi. Nyní žije s manželem a dvěma dcerami v západní Francii. Její prvotina Britannia Road 22 se již v prvním týdnu umístila v žebříčku nejprodávanějších knih deníku New York Times a kritiky byla přirovnána k oceňované klasice Sophiina volba.

Mohn Volker: Nacistická kulturní politika v Protektorátu: Koncepte, praxe a reakce české strany (Prostor)

Monografická práce Volkera Mohna je zásadním příspěvkem k fungování nacistického režimu a správy Protektorátu Čechy a Morava a rovněž k chování české společnosti za okupace. Autor využil všechny dostupné archivní materiály jak české, tak německé provenience, zpracoval dobové publikace v obou jazycích a rovněž tak i dosavadní odbornou literaturu.

Podle nacistické propagandy prožívali Češi za Protektorátu „dobu kulturního rozkvětu“. Takové tvrzení je samozřejmě třeba odkázat do říše legend. Přesto však právě v kulturní oblasti zbýval českému obyvatelstvu poměrně nemalý prostor pro realizaci, nenutili mu jen propagandu a nepředkládali jen lehkou zábavu. Lidé měli i nadále přístup k národním klasikům, v Národním divadle se hrála Prodaná nevěsta a z literárních děl 19.

století se stávaly bestsellery. Rovněž většina umělců mohla zpočátku dál pracovat, pokud své působení přizpůsobili postulátům německých úřadů. Okupační režim se pro takovou formu kulturní politiky rozhodl především z toho důvodu, že mu šlo o zachování klidu v Protektorátu a nerušené fungování zbrojní výroby.

Autor podrobně a plasticky líčí, jak v jednotlivých oblastech – literatuře, hudbě, divadlu a filmu – reagovaly na německé zákroky české úřady, instituce a v neposlední řadě umělci. Ukazuje, jak je obtížné přiřazovat jejich chování ke zdánlivě jednoznačným kategoriím jako „odpor a odboj“ nebo „kolaborace“. Rozporuplnost a nejednoznačnost situace českých umělců i obtíže při hodnocení jejich postojů za Protektorátu pak vykresluje na konkrétních příbězích umělců – spisovatele Františka Kožíka, dirigenta Václava Talicha a populárního krále komiků Vlasty Buriana.

Mohn Volker: Nacistická kulturní politika v Protektorátu (Prostor)

Byla to doba, kdy vyšly knihy Největší z pierotů, Saturnin či Cirkus Humberto. Byla to doba, kdy byly natočeny filmy Kristián, Přednosta stanice či U pokladny stál. Byla to doba, kdy vznikla i první, divadelní verze Limonádového Joea... A stejně tak to byla doba, kdy museli z republiky utéct Jan Werich, Jiří Voskovec, Hugo Haas či Egon Hostovský. A taky doba, kdy Josef Čapek, Karel Hašler, Anna Letenská a Karel Poláček byli odvezeni do koncentračního tábora, odkud už se nevrátili. A byla to rovněž doba, kdy byl popraven autor Rozmarného léta Vladislav Vančura.

Německý historik Volker Mohn přináší historickou práci, jejíž rozsah a detailnost je ohromující. Nacistická kulturní politika v protektorátu ukazuje, jak se přístup okupantů měnil podle toho, kdo byl říšským protektorem, a taky podle toho, jak se vyvíjela válečná situace. Základním přístupem byla jakási vstřícnost vůči autonomnosti české kultury - zabavit je, aby tolik neremcali -, ovšem pochopitelně s tím, že šrouby byly postupně utahovány.

Volker Mohn ve své knize objasňuje, jak fungovaly kino, distribuce, nakladatelské podnikání, divadla či filmové ateliéry. Nechybí ani výmluvné příběhy - třeba to, že vadil i Spejbl s Hurvínkem, jejichž loutky byly na konci války objeveny v trezoru gestapa. A také autor předkládá portréty některých výrazných postav protektorátního kulturního života, především trojice František Kožík, Václav Talich a Vlasta Burian, na nichž je ukázáno, že škála mezi správným a špatným postojem byla širší.

Ukázka z kapitoly *Mohutný nárůst obratu - Knihovny a knihkupectví*

V zorném poli okupační moci byly kromě nakladatelství knihovny a knihkupectví. I zde byly postupy mnohohrstevnaté a pohybovaly se mezi dvěma póly: mezi cíleným usměrňováním a kontrolou čtenářů na jedné straně a ponecháváním určitých skulin a nezávislejších prostorů na straně druhé. Ve výzkumu se vývoj v Protektorátu interpretuje rozdílně. Zatímco někdy se vykresluje obrázek rigorózního postupu nacionálněsocialistických úřadů proti české literatuře i v oblasti knihovnictví,¹⁹⁹ jiné studie poskytují diferencovanější výklad. Robert Luft například ve své analýze potvrzuje systematicky prováděné zabavování knih v knihovnách, zároveň však celkově nevidí knihovnictví „v centru zájmu nacionálněsocialistické politiky“.²⁰⁰

Mezi válkami vznikla v Československu hustá síť knihoven, která v evropském srovnání zaujímala jedno z předních míst: roku 1938 zásobovalo české a německé čtenáře v Čechách a na Moravě literaturou 17 200 knihoven. Byly mezi nimi četné obecní knihovny, fondy spolků a organizací, ale i vědecké knihovny. Podle ústavy byly při určitém počtu obyvatel povoleny knihovny i národnostním menšinám; ve dvacátých a třicátých letech tak vzniklo i mnoho německých knihoven. Systematické jazykové oddělování se nicméně neprovedlo. Například obě části pražské univerzity se dělily o společný vědecký knihovní fond.²⁰¹

Nacionálněsocialistická propaganda naopak ohromný rozvoj knihovnictví mezi válkami ignorovala a vývoj interpretovala po svém. „Stejně jako všechny ostatní kulturní statky přišla z Německa do Čech a na Moravu kniha,“ vedl si v lednu 1943 svou například časopis *Böhmen und Mähren*. Rozvoj knihovnictví je proto třeba hodnotit v rámci čistě „německé historie knihoven“, i když za republiky to bylo „zastíráno“.²⁰² Autorem článku nebyl nikdo neznámý: Wolfgang von Both pracoval od roku 1941 jako referent v referátu Výuka a kultus na Úřadu říšského protektora a měl na starosti výstavbu a kontrolu německých lidových knihoven. Zároveň měl tento knihovnický rada z Berlína už před správní reformou na ministerstvu školství a národní osvěty v kompetenci kontrolu českých obecních knihoven.²⁰³

Před mnichovskou dohodou existovalo v Československu 150 německých knihoven. Když von Both popisoval jejich situaci mezi válkami, volil pro veřejnost radikální formulace. Zejména „vesnické knihovny na národních ostrůvcích“ stály „v nejpřednější frontě boje za národ“. Knihovnickému radovi nebylo líto slov pro chválu na „plody práce“ tamějších pracovníků.²⁰⁴ Interně však jeho posouzení znělo zcela jinak: fondy německých lidových knihoven byly v roce 1939 prý stále ještě „převážně židovsko-marxistické“.

Spoléhat nechtěl ani na místní zaměstnance knihoven a dal v Praze zřídit ústřední „pobočku pro záležitosti lidových knihoven“. Její úlohou mělo být „přízpůsobení [...] knihovnám na území Říše“.²⁰⁵ De facto to znamenalo zbavit fondy knihoven děl politicky nepohodlných a židovských autorů. Dále měla vzniknout řada nových lidových knihoven. Už záhy bude Protektorát „pokryt hustou sítí malých německých knihoven sloužících šíření německé knihy“, zvěstoval von Both v již citovaném článku v *Böhmen und Mähren*.

Nakonec byla v některých malých městech sice skutečně zřízena nová výpůjční místa, ale jejich rozšiřování nedosáhlo v důsledku války nikdy von Bothem avizovaných rozměrů.²⁰⁶

Prestižním objektem se stalo otevření Německé městské knihovny v Praze v lednu 1941. „Bývalí mocipáni“ se ze všech sil snažili „pomíjet nezbytnost zřízení vlastní německé knihovny“, nešetřil kritikou náměstek primátora Josef Pfitzner v proslovu při uvedení knihovny do provozu. Německým čtenářům, řekl, byla od roku 1926 k dispozici jen malá menšinová knihovna umístěná na Vyšehradě, ve čtvrti „neležící v žádném případě v centru města“.²⁰⁷ Pfitzner ale opominul skutečnost, že tak vychvalovaná nabídka nové knihovny obnáší už jen necelou polovinu fondů oné německé menšinové knihovny. Její větší část byla vyčleněna při rozsáhlé čistce.²⁰⁸

I ve svých zprávách o činnosti si Pfitzner všiml dalšího vývoje městské knihovny. Panuje tam „i nadále čilý ruch“, vyjádřil se náměstek primátora na podzim 1942 s uspokojením. Odvolával se také na zjišťování dat o uživateli knihovny, podle kterých si němečtí čtenáři jen v září 1942 vypůjčili na 3000 knih. Pfitzner se v té souvislosti zmínil i o 1500 knihách, které si zapůjčili čeští čtenáři.²⁰⁹ Německé úřady tedy zasáhly do práce knihovny nejenom rozsáhlou čistkou fondů, ale sledovaly také počty a národnost uživatelů. Německá městská knihovna v Praze podléhala jakožto prestižní objekt jistě silnější kontrole než jiná zařízení, ale tamější dohled není ojedinělý případ. Pravidelně byly podrobně dokumentovány čtenářské zvyklosti německých i českých uživatelů. Jeden z hlavních důvodů tohoto opatření uvedl Pfitzner na témže místě sám: právě ve zdánlivě anonymitě knihoven si připadá „český člověk nehlídan“.²¹⁰ Informace o čtenářských zvyklostech shromážděné v knihovnách poskytují podle jeho názoru podstatně exaktnější informaci o názorovém spektru obyvatelstva než obdobné nakladatelské údaje o počtech prodaných výtisků.

Na druhé straně měly okupační úřady na mušce i české knihovny. I jejich čtenáři byli soustavně počítáni.²¹⁰ Okupační moc se zároveň snažila knihovny přímo řídit. Dálo se tak prostřednictvím různých zúčastněných osob, různou formou a v různé intenzitě. IV. oddělení na přímé zásahy v prvních dvou letech prozatím nereflektovalo. Za dozor nad českými knihovnami odpovídalo ministerstvo školství, tedy formálně instituce i nadále česká, což mělo v neposlední řadě přispívat ke zdání fungující kulturní autonomie. Je však pozoruhodné, že poukazování na tento status sloužilo Oddělení pro kulturu i k tomu, aby se bránilo nárokům dalších německých míst. Na české knihovny nemůže být „zatím vůbec vyvíjen přímý vliv“, dával referent Rudolf Urban například v srpnu 1939 na vědomí berlínskému ministerstvu propagandy. Platí to samozřejmě i pro kontrolu fondů a nových nákupů, pokračoval. Gestapo musí brát ohled na formální kompetence českých exekutivních orgánů.²¹¹ Realitě však Urbanův pohled na situaci neodpovídal: možnost zasahovat měly okupační úřady už i prostřednictvím Wolfganga von Both, působícího na ministerstvu školství.

Nicméně: o restriktivním řízení českých knihoven německými orgány nelze v prvních dvou letech hovořit. Za očistu knižního fondu skutečně odpovídaly kromě zaměstnanců knihoven především české bezpečnostní úřady a Gestapo při zásazích v knihovnách dosud zachovávalo zdrženlivost. Vodítkem vytřídování byly v té době seznamy „škodlivého a nežádoucího písemnictví“. To mělo v zásadě dva výsledky. Jednak ke knihovnímu sortimentu stále patřila díla prominentních českých autorů jako Karel Čapek, Ivan Olbracht nebo Vladislav Vančura a přes jejich vyjádření kritická k nacionálnímu socialismu se tato díla dala dlouhou dobu ještě vypůjčovat. V tomto ohledu řízení českých knihoven zapadá do nepříliš restriktivních postupů literární cenzury v té době.²¹²

V těchto letech však bylo i přes poměrně malou intenzitu německých zásahů vyraženo z knihoven mnoho svazků. Kromě četných knih českých autorů se postupně přidávala díla anglických, francouzských a od léta 1941 i ruských spisovatelů.²¹³ Pročišťování fondů se neomezovalo na explicitně zakázaná díla: knihovníci sami začínali vytřídovat knihy, které jim připadaly příliš nacionální nebo příliš kritické k okupační moci, mnohdy už před oficiálním zákazem.²¹⁴ Zároveň existují známky toho, že zaměstnanci knihoven ani čeští policejní úředníci se ne ve všech případech drželi německých směrnic, jak tomu bylo například v případě české Městské knihovny v Praze. Ze 600 000 svazků mělo celkem 150 000 jít do stoupy. Nakonec jich bylo zničeno jen 30 000: zaměstnanci knihovny s tichým souhlasem četnictva zbylá díla zazdili ve sklepech knihovny a tak uchránili před zničením. Je známo i mnoho případů, kdy čtenáři s vědomím knihovníků knihy ohrožené vyražením z knihovny odcizili a většinou je po válce zase vraceli.²¹⁵

Německé bezpečnostní orgány byly od počátku pramálo spokojeny se zásahy, podle nich nedostatečnými. V českých knihovnách stále převládá „antiněmecká orientace“, shrnovala SD ve výroční zprávě za rok 1940. Knihovny byly dosud očištěny jen od „nejhorší protiněmecké literatury“. I nákupy nové literatury se jen v malé míře skládají z tiskovin, „které by mohly český národ vychovávat k říšské myšlence“.²¹⁶ Fondy však byly rozšiřovány. Ministerstvo školství dávalo k dispozici nemalé sumy na to, aby knihovny mohly mezery vzniklé čistkami opět zaplňovat literaturou v nacionálněsocialistickém smyslu nezávadnou.²¹⁷

Rok 1941 přinesl českému knihovnictví první obrat. Spočíval především v novém uspořádání kompetencí, o něž se dělila dvě místa: byl silně redukován vliv ministerstva školství. Ministerstvo pod vedením ministra Kaprase oficiálně sice i nadále odpovídalo za dozor nad všemi českými knihovnami, ten se však omezoval jen na jejich administrativní vedení. Veškeré kompetence „v kulturněpolitickém ohledu“ byly přesunuty na kulturní oddělení prezidia ministerské rady; tedy na ono grémium, v jehož čele nestál nikdo jiný než rytíř August von Hoop. Ten měl od té doby pod kontrolou dozor nad knihovnami a jejich očištěním a měl rozhodující vliv na rozhodování o nových nákupech. Konkrétně to už zakrátko mělo ten následek, že knihovnami nově objednávané svazky podstatně více odpovídaly představám okupační moci. Podle Hoopova výkladu mezi zhruba 99 200 svazky, které jen v roce 1941 dal pořídit pro české veřejné knihovny, jichž bylo v té době 9713,²¹⁸ sestávala větší část z „politických, propagandistických a populárně-vědných spisů.“²¹⁹ Poté co Hoop už roku 1941 výrazně posílil intenzitu zásahů, další zostření situace přinesly změny roku 1942 v souvislosti s rekonstrukcí vlády. Kompetence zůstaly Hoopovu oddělení, které napříště jako sekce Písemnictví pracovalo pod hlavičkou MLO. Zatímco však předtím zůstávala v zásadě v platnosti stará norma, MLO „vládním nařízením MLO pro oblast veřejných knihoven“ z 11. května 1943 přizpůsobilo zákonnou úpravu německým zásadám. Konkrétně to například znamenalo, že odpadly prověrky knihovnických fondů nezávislými knižními inspektory a byly nahrazeny kontrolami MLO. V rámci těchto změn přibývalo konfiskací a vyřazování knih.²²⁰

Poznámky v textu:

199/ Srov. například Doležal, *Česká kultura za protektorátu*, str. 118-121.

200/ Luft, „Das Bibliothekswesen in Böhmen und Mähren“, str. 341.

201/ Luft hovoří o jednom z „knihovnický nejlépe zaopatřených území Evropy“. Podkladem mohutného rozvoje byl „zákon o veřejných obecních knihovnách“ z 22. 7. 1919, který každé obci nad 400 obyvatel nařizoval udržovat vlastní knihovnu.

202/ „Bibliotheken in Böhmen und Mähren“, v: *Böhmen und Mähren*, leden/únor 1943.

203/ Luft, „Das Bibliothekswesen in Böhmen und Mähren“, str. 323.

204/ „Bibliotheken in Böhmen und Mähren“, v: *Böhmen und Mähren*, leden/únor 1943.

205/ Z práva Wolfganga von Both nazvaná „Budovatelská práce v Protektorátu od roku 1939“ z 22. 1. 1942. NA, ÚŘP, karton 1171. Luft, „Das Bibliothekswesen in Böhmen und Mähren“, str. 323.206/ Tamtéž, str. 325.

207/ V ýňatky z projevu obsahuje článek „Deutsche Stadtbücherei eröffnet“, v: *Der Neue Tag*, 27. 1. 1941.

208/ Fauth, *Deutsche Kulturpolitik*, str. 77; Becher, „Vermessung eines unbekanntes Geländes“, str. 445.

209/ Z práva Josefa Pfitznera o činnosti za září a říjen 1942. NA, 109-4-1050, list 45-60.

210/ Pfitzner shromažďoval počty vypůjček i v českých knihovnách v Praze. Například na podzim 1943 zaznamenal trvale rostoucí počet českých čtenářů. Zaznamenal, že od září do listopadu bylo vypůjčeno celkem 343 000 knih českých autorů a 110 000 děl autorů německých (včetně překladů). Pozitivně hodnotil skutečnost, že čeští čtenáři se celkem 55 000krát rozhodli pro „nordické písemnictví“. Pfitznerova čtvrtletní zpráva za říjen až prosinec 1943. Tamtéž, list 12-24.

211/ Urbanovo stanovisko k situaci českých knihoven pro ministerstvo propagandy v Berlíně z 15. 8. 1939. NA, ÚŘP, karton.

212/ Luft uvádí pro rok 1939 a 1940 celkový počet tři miliony svazků, které byly zabaveny v nakladatelstvích, knihkupectvích, ale právě též v knihovnách. Největší část tohoto množství však tvořily školní učebnice a určité populárně-naučné knihy z doby Československé republiky. Luft, „Das Bibliothekswesen in Böhmen und Mähren“, str. 314-316.213/ Fauth

214/ U dolph, „Zur tschechischen Literatur“, str. 284. Luft hovoří o dobrovolném vytřídování „ze strachu a opatrnosti“. Luft, „Das Bibliothekswesen in Böhmen und Mähren“, str. 316.

215/ Tamtéž, str. 317; Thon, „Městská knihovna pražská“, str. 83n.

216/ Výroční zpráva Hlavního sektoru SD v Praze za rok 1940, str. 20. NA, 114-9-25.

217/ Luft, „Das Bibliothekswesen in Böhmen und Mähren“, str. 317-319.

218/ Luft s odvoláním na údaje IV. oddělení uvádí pro rok 1941 počet 7582 českých obecních knihoven. Tamtéž, str. 317.

219/ Pro rok 1941 Hoop na druhé straně hovoří o 182 500 vyřazených „škodlivých a nežádoucích“ titulech. De facto tedy počet titulů uložených v knihovnách klesl o více než 80 000. Rovněž roku 1942 bylo podle údajů MLO vytříděno 212 000 svazků, což se ovšem čistě kvantitativně podařilo téměř vyrovnat 195 000 novými nákupy. Zpráva sekce Písemnictví MLO adresovaná IV. oddělení nazvaná „Autoři, duchovní postoje literatury, nakladatelství, knihkupectví, knižní výstavy a knihovny v Protektorátu“ (1939-1943), z 10. 5. 1943. NA, fond 39, karton 86.

220/ Luft, „Das Bibliothekswesen in Böhmen und Mähren“, str. 322. Přizpůsobením německým směrnícím se míní uzpůsobení zákonných předpisů „směrnícím pro lidové knihovny“ z roku 1937.

Originally published under the title *NS-Kulturpolitik im Protektorat Böhmen und Mähren. Konzepte, Praktiken, Reaktionen*

© Volker Mohn, 2014

Czech edition © PROSTOR, 2018

Translation © Petr Dvořáček, 2018

Cover photo © ČTK (foto)

Photos © ČTK (foto)

ISBN 978-80-7260-372-5